

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

2022

*Europese financiering voor
Nederlands beleid, onderzoek
en bedrijfsleven*

Innovatie – Duurzaamheid – Circulaire economie – Transport

Inhoud

CEF Transport

Praktijkvoorbeelden

04

06

Horizon Europe

Klimaat, energie en mobiliteit

Voedsel, circulariteit, bio-economie, natuurlijke
hulpbronnen, landbouw en milieu

EU-missies

Praktijkvoorbeelden

07

08

10

12

13

INTERREG

INTERREG Europe

Praktijkvoorbeeld

INTERREG North Sea

Praktijkvoorbeeld

INTERREG North West Europe

Praktijkvoorbeeld

14

15

16

17

18

19

20

LIFE

LIFE

Praktijkvoorbeelden

Meer informatie

21

22

23

24

Toelichting EU rapportage 2022

Deze rapportage geeft inzicht in de deelname van Nederlandse partijen aan de Europese subsidieprogramma's CEF Transport, Horizon Europe, INTERREG en LIFE en de behaalde resultaten in het jaar 2022. Het was voor veel van de programma's het jaar waarin het programma binnen de nieuwe begrotingsperiode 2021-2027 werd goedgekeurd, en daarmee het eerste echt operationele jaar.

Alle vier de programma's dragen bij aan het behalen van Nederlandse beleidsdoelstellingen op het gebied van klimaatmitigatie en -adaptatie, klimaatbestendige delta, circulaire economie, biodiversiteit, natuurlijke hulpbronnen, biobased economy, agrofood, alternatieve brandstoffen, duurzame en veilige bereikbaarheid, multimodaliteit, innovatie en nog veel meer. Alle programma's samen zijn een mix van concrete investeringen en kennisuitwisseling, waarmee een gunstig ecosysteem voor onderzoek en uitvoering wordt geschapen.

Samengevat zijn in 2022 de volgende resultaten behaald:

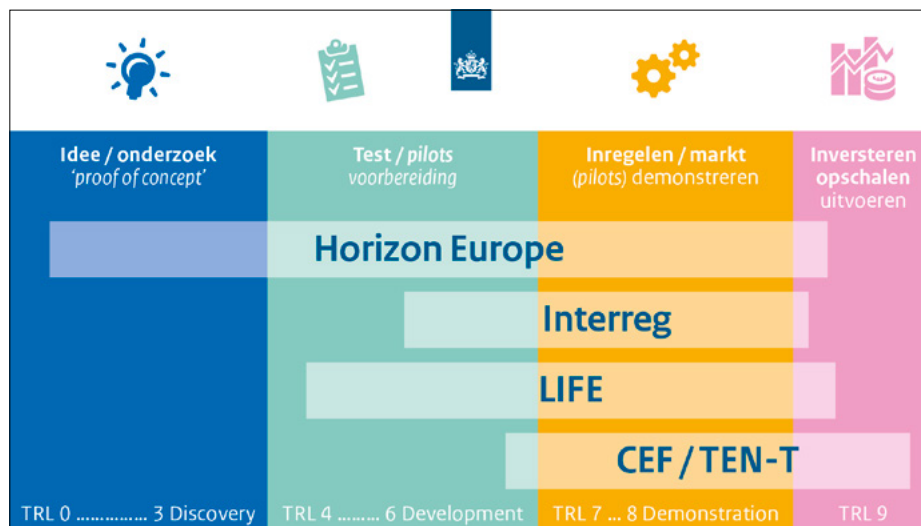
- CEF Transport: 74,1 miljoen euro voor 17 projecten, waarbij 14 met een Nederlandse leadpartner.
- Horizon Europe: 158,5 miljoen euro voor 182 projecten, waarbij 18 met een Nederlandse leadpartner voor deelname aan projecten rondom thema's klimaat, energie, mobiliteit, agrofood, milieu, natuurlijke hulpbronnen circulariteit en bioeconomie.
- INTERREG: 15,7 miljoen euro extra vanuit alle drie de Interreg programma's voor 33 projecten, waarbij 11 met een Nederlandse leadpartner.
- LIFE: In totaal is er 16,6 miljoen financiering voor 20 projecten met Nederlandse deelname toegekend voor het gehele LIFE programma.

Gezamenlijk is in 2022 264,9 miljoen euro ten goede gekomen aan Nederlandse bedrijven, onderzoekers en beleidsmakers voor projecten met impact op zowel Nederlands als Europees niveau. Projecten met de gemene deler dat ze allemaal bijdragen aan een duurzame Europese – en dus Nederlandse – samenleving, het Klimaatakkoord en de Sustainable Development Goals.

Het is onze gezamenlijke missie dat Nederland deze programma's optimaal blijft benutten. RVO speelt daarbij een belangrijke rol door onder andere het informeren en mobiliseren van projectaanvragers, het verbinden van relevante partijen en het meelesen met projectvoorstellen.

In de begrotingsperiode van 2021-2027 blijven deze programma's een grote rol spelen voor nationaal en internationaal beleid, met name voor de invulling van de Europese Green Deal.

Overzicht 2022

	Totaal toegewezen subsidie x miljoen €		Totaal projecten goedgekeurd		
	EU-breed	NL	EU-breed	NL als partner	NL als leadpartner
CEF Transport	6.774	74,1	231	17	14
Horizon Europe	2.224	158,5	350	164	18
Interreg EUROPE*	334	4,7	72	18	4
Interreg NSR*	158	11	17	15	7
Interreg NWE	287				
LIFE	380	16,6	169	15	5

CEF Transport

CEF Transport subsidie heeft als doel nationale transportnetwerken aaneen te schakelen tot één trans-Europees Netwerk voor Transport (TEN-T), te verduurzamen en weerbaar te maken voor de toekomst. Dit netwerk omvat transportinfrastructuur van Europees belang om goederen en reizigers duurzaam, vlot en veilig te vervoeren. Met CEF Transport worden projecten gefinancierd voor transport over weg, water, spoor en door de lucht.

Zowel bedrijven als overheden maakten in 2022 gebruik van CEF. Naast de reguliere CEF Transport call vond dit jaar voor het eerst ook een call plaats in het kader van de Alternative Fuels Infrastructure Facility (AFIF) en twee calls voor Militaire Mobiliteit. EU-breed werd voor € 6,7 miljard toegewezen aan 231 projecten. 17 projecten met Nederlandse deelnemers ontvingen gezamenlijk € 74,1 miljoen subsidie. Zo kon een aantal belangrijke projecten van start gaan met een Europese steun in de rug.

In 2021 is binnen CEF Transport de nieuwe financieringsfaciliteit AFIF geïntroduceerd, gericht op het ondersteunen van de uitrol van infrastructuur voor elektrisch vervoer, waterstof en LNG. De subsidie wordt in vijf rondes tussen 2021 en 2023 toegekend, met een budget van € 1,5 miljard voor de gehele EU. In 2022 zijn de uitslagen van de eerste twee rondes bekendgemaakt. In totaal zijn 39 projecten gehonoreerd goed voor € 379 miljoen aan subsidie. Aan 8 projecten met Nederlandse betrokkenheid werd € 30,1 miljoen subsidie toegekend.

Ten slotte hebben de lidstaten € 955 miljoen ontvangen uit het aparte budget voor Militaire Mobiliteit. Binnen deze calls heeft Nederland geen projecten ingediend.

IN HET KORT

Doel

Aaneensluiten van nationale transport-netwerken voor naadloos grensoverschrijdend transport en reizigersvervoer; verbeteren van last mile verbindingen, interoperabiliteit en multimodaliteit; verduurzaming en bevorderen van veiligheid

Doelgroep

Overheden en bedrijfsleven

Thema's

Infrastructuur (opheffen missing links en grote knelpunten), digitalisering, decarbonisatie en energietransitie

Omvang budget op projectniveau

Varieert van circa 1 miljoen euro voor studies tot honderden miljoenen voor majeure bouwprojecten als hogesnelheidslijnen en tunnels

Rol RVO

Adviseert partijen op aanvraag-niveau; toetst of aanvragen passen bij Nederlands beleid

2022

Totaal toegewezen
subsidie x miljoen euro

6.774

EU-breed

74

Nederland

Totaal projecten
goedgekeurd

231

EU-breed

Totaal projecten NL

17

als partner

als leadpartner

2021

Totaal toegewezen
subsidie x miljoen euro

258

EU-breed

15,3

Nederland

Totaal projecten
goedgekeurd

68

EU-breed

Totaal projecten NL

8

als partner

als leadpartner

Subsidiepercentages

Subsidiepercentages van 10-50%, direct management door EC

Co financiering door ministeries

Conform MIRT

Samenwerking

Niet verplicht, verschillend per thema of subsidiepercentage (verplicht bij MoS, hoger subsidiepercentage bij grensoverschrijdend project)

Soort projecten

Vorbereiding uitvoering (engineering, ontwerpen, vergunningaanvragen), pilot projecten, uitvoering /bouwprojecten

Soort calls

Traditionele tenders en soms in combinatie met ander financieel instrument (blending) of doorlopende call met meerdere cut-offs.

Praktijkvoorbeelden

HYRES en HYRES 2

Budget: 24 miljoen (EU bijdrage: 7,1 miljoen)

Projectduur: 2021-2024

Partners: Vissers Energy Group en Van Kessel Olie BV

Doel project: Het faciliteren van en bijdragen aan het decarboniseren van het wegvervoer op het TEN-T wegennetwerk door het versterken van het aanbod van groene energiedragers. Door waterstoftankstations toe te voegen aan bestaande brandstofverkooppunten creëren de deelnemende bedrijven hun eigen netwerk van 'verkooppunten van energie voor mobiliteit' voor de energietransitie. Op deze manier wordt de uitrol van de waterstoftankinfrastructuur in Nederland versneld.

Resultaten: Dankzij de CEF subsidie kunnen de projectdeelnemers 8 waterstoftankstations bouwen voor lichte en zware vrachtverkeer in Ede, Horst, Oude Tonge, Sliedrecht, Veghel, Asten, Bleiswijk en Tegelen.

Bijdrage aan beleid: Duurzame mobiliteit/ uitrol waterstoftankinfrastructuur

RHOMBUS Upside

Budget: 14 miljoen (EU bijdrage: 7 miljoen)

Projectduur: 2022-2025

Partners: Provincie Limburg, Gemeente Venlo, Gemeente Tilburg, Sitech Services, SIF Netherlands en Holding L'Ortye

Doel project: Het verkennen van de doorontwikkeling van de infrastructuur van zes binnenhavens om de capaciteit te vergroten en de congestie te verlichten. Hierdoor worden de binnenvaartverbindingen van Nederland met België en Duitsland verbeterd en de modal shift van huidige en toekomstige vrachtvolumes van het wegvervoer naar de binnenvaart gefaciliteerd.

Resultaten: De binnenhavens in Venlo, Roermond, Leudal (Zevenellen), Stein (Chemelot Haven), Maastricht en Tilburg (knooppuntpartner op de goederencorridor) kunnen de komende drie jaar rekenen op 7 miljoen euro van de Europese Commissie voor voorbereidende onderzoeken die nodig zijn bij de aanleg van nieuwe kades, overslagfaciliteiten, aanpassingen aan de vaarweg en opties voor de verduurzaming van de havens. Bij een succesvolle onderzoeksfase verwachten de partijen in totaal circa 120 miljoen te gaan investeren in de havenontwikkeling.

Bijdrage aan beleid: Duurzame mobiliteit/ modal shift van weg naar binnenvaart

Horizon Europe

Het Europese subsidieprogramma Horizon Europe stimuleert onderzoek en innovatie. Iedere organisatie actief in onderzoek en/of innovatie kan deelnemen, zowel in Europa als landen wereldwijd. De diverse projectvormen bieden kansen voor bedrijfsleven (zowel industrie als MKB), kennisinstellingen, onderwijsinstellingen, overheden (inclusief provincies en steden) en non-profit organisaties. Al deze partijen worden uitgedaagd om oplossingen te bedenken voor maatschappelijke vraagstukken die voor heel Europa gelden zoals klimaatverandering, voedselveiligheid, betaalbare duurzame energie, duurzaam transport, veiligheid en migratie.

Deze rapportage omvat de thema's klimaat, energie, mobiliteit, agrofood, milieu, natuurlijke hulpbronnen, circulariteit en bioeconomie. Vier relevante EU missies worden ook toegevoegd aan de Horizon-resultaten van deze EU rapportage. De EU missies kenmerken zich door meer missie-gedreven onderzoek en innovatie projecten te financieren.

Toegewezen subsidie naar Nederland uit Horizon voor het jaar 2022

Voor Horizon Europe is voor maatschappelijke uitdagingen rond de bovengenoemde thema's in totaal 158,5 miljoen euro toegekend aan Nederland voor deelname aan 182 projecten. Dit was 7,1% van het totale EU budget. Een aantal toonaangevende praktijkvoorbeeldprojecten uit Horizon Europe worden in deze rapportage meegeven waar Nederland een grote rol in heeft.

€ 158,5 miljoen

IN HET KORT

Doel

Het versnellen van groene en digitale transitie en daarmee het zorgen voor transformatie van de economie, de industrie en de samenleving; het aandragen onder andere bij aan de transitie naar een klimaatneutrale energie- en mobiliteitssector in 2050.

Doelgroep

Bedrijven, kennisinstellingen, universiteiten, overheden, non-profitorganisaties, overige rechtspersonen

Thema's

Adaptatie aan klimaatverandering; ecosystemen; ontwikkelingen richting klimaatneutraliteit; duurzame energiesystemen; CO₂-opvang en -opslag; batterijen; energie-efficiënte gebouwen; emissievrij en concurrerend transport; slimme, veerkrachtige en veilige mobiliteitsoplossingen; groene, eerlijke en inclusieve diensten voor steden en burgers.

Omvang budget op projectniveau

Varieert van 1 tot 20 miljoen euro

Rol RVO

Advies bij consortiumvorming, meelesen met projectvoorstellen, hulp bij vinden (Europese) partners, training.

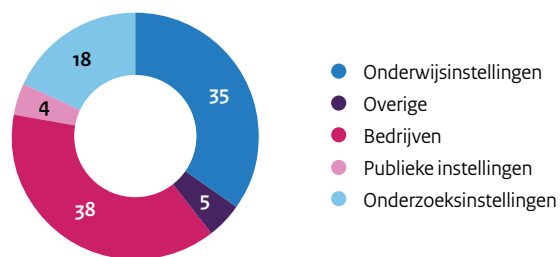
Klimaat, energie en mobiliteit

Horizon Europe Cluster 5 'Climate, Energy and Mobility' financiert projecten die tot het doel hebben de klimaatverandering te bestrijden door de oorzaken, evolutie, risico's, effecten en kansen ervan beter te begrijpen, en door de energie- en vervoerssectoren klimaat- en milieuvriendelijker, efficiënter en concurrerender, slimmer, veiliger en veerkrachtiger te maken. In 2022* heeft Nederland 83,4 miljoen euro toegekend gekregen dit type projecten. Nederland ontving 7,8% van het totale EU budget, bij een afdracht van 5%.

* Gebaseerd op data van 2022 die tot 8/2/2023 als peildatum beschikbaar was.

Resultaten jaar 2022

NL budget in %

Subsidiepercentages

Horizon Europe subsidieert 70-100% van het project (afhankelijk van het type project en type deelnemer)

Co financiering door ministeries

Ministeries kunnen als partner deelnemen aan projecten, voor deelname geldt 100% subsidie. Voor Joint Programming Initiatives gelden andere voorwaarden. Deze zijn niet meegenomen in deze rapportage

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoeks- en/of demonstratie projecten, projecten tbv afstemming van beleid

Soort calls

Specifieke calls rond onderwerpen

IN HET KORT

Doel

Het versnellen van groene en digitale transitie en daarmee het zorgen voor transformatie van de economie, de industrie en de samenleving; het aandragen onder andere bij aan de transitie naar een klimaatneutrale energie- en mobiliteitssector in 2050.

Doelgroep

Bedrijven, kennisinstellingen, universiteiten, overheden, non-profitorganisaties, overige rechtspersonen

Thema's

Adaptatie aan klimaatverandering; ecosystemen; ontwikkelingen richting klimaatneutraliteit; duurzame energiesystemen; CO2-opvang en -opslag; batterijen; energie-efficiënte gebouwen; emissievrij en concurrerend transport; slimme, veerkrachtige en veilige mobiliteitsoplossingen; groene, eerlijke en inclusieve diensten voor steden en burgers.

Omvang budget op projectniveau

Varieert van 1 tot 20 miljoen euro

Rol RVO

Advies bij consortiumvorming, mee-lezen met projectvoorstellen, hulp bij vinden (Europese) partners, training.

Klimaat, energie en mobiliteit

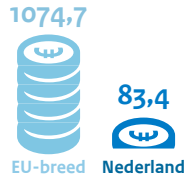
Totaal projecten goedgekeurd

Totaal aantal projecten NL

Totaal toegewezen subsidie x miljoen euro

Totaal toegewezen subsidie NL x miljoen euro per Destination (ook percentage):

	NL(M€)	%NL
Climate sciences and responses for the transformation towards climate	€ 12,3	14,7%
Cross-sectoral solutions for the climate transition	€ 3,7	4,5%
Sustainable, secure and competitive energy supply	€ 26,3	31,5%
Efficient, sustainable and inclusive energy use	€ 2,6	3,1%
Clean and competitive solutions for all transport modes	€ 19,6	23,4%
Safe, Resilient Transport and Smart Mobility services for passengers and goods	€ 18,9	22,7%
Totaal	€ 83,4	

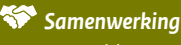
Subsidiepercentages

Horizon Europe subsidieert 70-100% van het project (afhankelijk van het type project en type deelnemer)

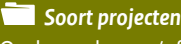
Co financiering door ministeries

Ministeries kunnen als partner deelnemen aan projecten, voor deelname geldt 100% subsidie. Voor Joint Programming Initiatives gelden andere voorwaarden. Deze zijn niet meegenomen in deze rapportage

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoeks- en/of demonstratie projecten, projecten tbv afstemming van beleid

Soort calls

Specifieke calls rond onderwerpen

IN HET KORT

Doel

Bijdrage aan een groene, duurzame en klimaatbestendige economie, met behoud van natuur en milieu. Bijdrage aan het Parijs klimaatakkoord en de Sustainable Development Goals

Doelgroep

Bedrijven, kennisinstellingen, universiteiten, overheden, non-profitorganisaties, overige rechtspersonen

Thema's

Bijdrage aan een groene, duurzame en klimaatbestendige economie, met behoud van natuur en milieu

Omvang budget op projectniveau

Varieert 1 tot 20 miljoen euro

Rol RVO

Advies bij consortiumvorming, meelesen met projectvoorstellen, hulp bij vinden (Europese) partners, training.

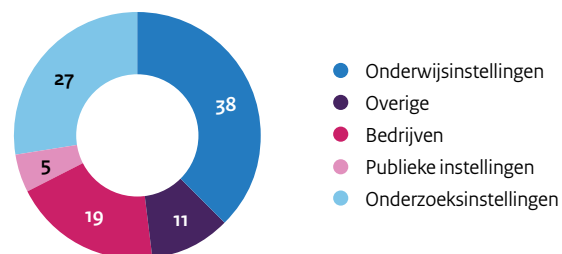
Voedsel, circulariteit, bio-economie, natuurlijke hulpbronnen, landbouw en milieu

Onder Horizon Europe Cluster 6 'Food, Bioeconomy, Natural Resources, Agriculture and Environment' worden projecten gefinancierd die gericht zijn op het verminderen van de aantasting van het milieu; het stoppen en omkeren van de achteruitgang van de biodiversiteit; een beter beheer van natuurlijke hulpbronnen en het garanderen van veilig voedsel en water. In 2022* heeft Nederland 54,4 miljoen euro toegekend gekregen voor dit type projecten. Nederland ontving 6,7% van het totale EU budget, bij een afdracht van 5%. Hiermee haalt Nederland meer geld binnen dan het uitgeeft.

* Gebaseerd op data van 2022 die tot 8/2/2023 als peildatum beschikbaar was.

Resultaten jaar 2022

NL budget in %

Subsidiepercentages

Horizon Europe subsidieert 70-100% van het project (afhankelijk van het type project en type deelnemer)

Co financiering door ministeries

Ministeries kunnen als partner deelnemen aan projecten, voor deelname geldt 100% subsidie. Voor Joint Programming Initiatives gelden andere voorwaarden. Deze zijn niet meegenomen in deze rapportage

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoeks- en/of demonstratie projecten, projecten tbv afstemming van beleid

Soort calls

Specifieke calls rond onderwerpen

IN HET KORT

Doel

Bijdrage aan een groene, duurzame en klimaatbestendige economie, met behoud van natuur en milieu. Bijdrage aan het Parijs klimaatakkoord en de Sustainable Development Goals

Doelgroep

Bedrijven, kennisinstellingen, universiteiten, overheden, non-profitorganisaties, overige rechtspersonen

Thema's

Bijdrage aan een groene, duurzame en klimaatbestendige economie, met behoud van natuur en milieu

Omvang budget op projectniveau

Varieert van 1 tot 20 miljoen euro

Rol RVO

Advies bij consortiumvorming, meelesen met projectvoorstellen, hulp bij vinden (Europese) partners, training.

Voedsel, circulariteit, bio-economie, natuurlijke hulpbronnen, landbouw en milieu

Resultaten jaar 2022

Totaal toegewezen subsidie x miljoen euro

807,1

54,4

EU-breed

Nederland

Totaal projecten goedgekeurd

143

EU-breed

78

NL

Totaal projecten NL

70

als partner

als leadpartner

Totaal toegewezen subsidie NL x miljoen euro per Destination (ook percentage):

	NL(M€)	%NL
Biodiversity & ecosystems	€ 9,0	6,9%
Farm2Fork	€ 12,1	5,4%
Circular economy & bioeconomy	€ 6,9	5,1%
Land, ocean and water for climate action	€ 5,6	8,1%
Clean environment and zero pollution	€ 5,8	13,0%
Resilient, inclusive, healthy and green communities	€ 4,6	7,2%
Governance, environmental observations and digital solutions	€ 10,4	7,3%
Totaal	€ 54,4	

Subsidiepercentages

Horizon Europe subsidieert 70-100% van het project (afhankelijk van het type project en type deelnemer)

Co financiering door ministeries

Ministeries kunnen als partner deelnemen aan projecten, voor deelname geldt 100% subsidie. Voor Joint Programming Initiatives gelden andere voorwaarden. Deze zijn niet meegenomen in deze rapportage

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoeks- en/of demonstratie projecten, projecten tbv afstemming van beleid

Soort calls

Specifieke calls rond onderwerpen

IN HET KORT

Doel

De samenleving te veranderen en vorm te geven d.m.v. missie-gedreven onderzoek- en innovatie. De resultaten van de projecten moeten tot de verbeelding van de Europese burgers spreken

Doelgroep

Bedrijven, kennisinstellingen, universiteiten, overheden, non-profitorganisaties, overige rechtspersonen

Thema's

Klimaat-neutraliteit in steden; verbeteren van bodemkwaliteit; klimaatbestendiger maken van regio's; bescherming van oceanen binnenlandse wateren

Omvang budget op projectniveau

Varieert van 1 tot 30 miljoen euro

Rol RVO

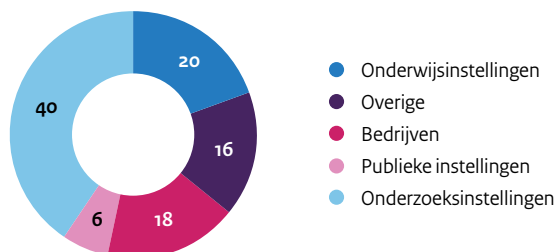
Advies bij consortiumvorming, meelesen met projectvoorstellen, hulp bij vinden (Europese) partners, training.

EU-missies

De vier Horizon Europe Missions die relevant zijn voor innovatie, duurzaamheid, circulaire economie, klimaat en transport zijn de *100 Climate-Neutral and Smart Cities Mission*, de *Mission on Adaptation to Climate Change*, *Restore our Oceans and Waters by 2030*, en *A Soil Deal for Europe*. Als onderdeel van deze missies worden projecten gefinancierd die gericht zijn op het realiseren van klimaat-neutraliteit in steden (bijvoorbeeld op gebied van mobiliteit), het verbeteren van de bodemkwaliteit, het klimaatbestendiger maken van regio's (bijvoorbeeld op gebied van infrastructuur) en de bescherming van oceanen binnenlandse wateren. In 2022* heeft Nederland 20,7 miljoen euro toegekend gekregen voor projecten binnen deze vier missies. Nederland ontving 6,1% van het totale EU budget, bij een afdracht van 5%. Hiermee haalt Nederland meer geld binnen dan het uitgeeft.

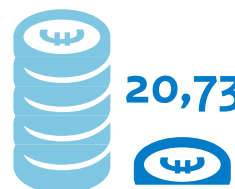
Resultaten jaar 2022

NL budget in

%Totaal toegewezen subsidie x miljoen euro

342,02

20,73

EU-breed Nederland

Totaal projecten goedgekeurd

Totaal projecten NL

Totaal toegewezen subsidie NL x miljoen euro per Missie (ook percentage):

	NL(M€)	%NL
Climate Neutral Cities	€ 0,9	2,6%
Climate Adaptation	€ 8,5	8,0%
Healthy Sails	€ 6,5	7,0%
Oceans and Inland Waters	€ 4,9	4,5%
Totaal	€ 20,7	

Subsidiepercentages

Horizon Europe subsidieert 70-100% van het project (afhankelijk van het type project en type deelnemer)

Co financiering door ministeries

Ministeries kunnen als partner deelnemen aan projecten, voor deelname geldt 100% subsidie. Voor Joint Programming Initiatives gelden andere voorwaarden. Deze zijn niet meegenomen in deze rapportage

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoeks- en/of demonstratie projecten, projecten tbv afstemming van beleid

Soort calls

Specifieke calls rond onderwerpen

Praktijkvoorbeelden

HOPE

Hydrogen Optimized multi-fuel Propulsion system for clean and silent aircraft

Budget: 3,4 miljoen euro (bijdrage EU idem)

Start/eind project: 2023-2027

Doel project: HOPE minimaliseert de verbrandings- en geluidsemissies tijdens landen en opstijgen waardoor de impact op de luchtkwaliteit en geluidsoverlast nabij luchthavens wordt verminderd.

Resultaten: HOPE beoordeelt en exploiteert verschillende groenere voortstuwings-technologieën op verschillende volwassenheidsniveau's. Het implementeert retrofitting van de bestaande vliegtuigconfiguratie voor emissievrij taxiën & modelleert en experimenteert een multi-fuel verbrandingstechnologie met lage emissie.

Bijdrage aan beleid: verbetering van de leefomgevingskwaliteit rond luchthavens en bijdrage aan toekomstbestendig luchtvaartbeleid.

Project partners: een consortium van zes partners met TuDelft als coördinator

TRANSPATH

Enabling pathways to positive biodiversity changes

Budget: 2,7 miljoen euro (bijdrage EU idem)

Start/eind project: 2022-2026

Doelen project: TRANSPATH onderzoekt en implementeert interventies voor het op gang brengen van transformatieve veranderingen op verschillende niveaus voor verbeterde biodiversiteit en klimaatactie. Het zoekt naar mogelijkheden voor de hele samenleving om klimaatneutraliteit te bereiken en tegelijkertijd lokale gemeenschappen en de natuur te laten floreren.

Resultaten: TRANSPATH zal een reeks transformatieve trajecten met een Toolbox ontwikkelen om de benodigde interventies in gang te zetten en mogelijk te maken.

Bijdrage aan beleid: verbeterde biodiversiteit en bijdrage aan klimaatmitigatie

Project partners: een consortium van acht partners met Wageningen Universiteit als coördinator. Andere Nederlandse partners zijn Stichting WRI Europe, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en Stichting Wageningen Research.

MIRACA

Multi-hazard Infrastructure Risk Assessment for Climate Adaptation

Budget: 2,05 miljoen euro (bijdrage EU idem)

Start/eind project: 2023-2026

Doelen project: het project Multi-hazard Infrastructure Risk Assessment for Climate Adaptation (MIRACA) heeft als belangrijkste doelstelling het versnellen van de implementatie van maatregelen die kritische infrastructuur beschermen tegen klimaatextremen en klimaatverandering door overheden te ondersteunen bij het identificeren van risicogebieden en het ontwikkelen van betaalbare maatregelen.

Resultaten: ontwikkeling van een toolkit ter ondersteuning van besluitvorming op basis van vijf use cases waarin effectiviteit van adaptatieoplossingen en strategieën worden getest. De toolkit kan Europees-breed worden geïmplementeerd.

Bijdrage aan beleid: verbeterde weerbaarheid kritische infrastructuur t.o.v. klimaatextremen en -verandering.

Project partners: een consortium van zeven partners met Vrije Universiteit Amsterdam als coördinator. De andere Nederlandse partner is Stichting Deltares.

INTERREG

Interreg wil Europa sterker maken en de economische verschillen tussen regio's en lidstaten verkleinen door samenwerkingsprojecten te stimuleren. In 71 programma's werken landen en regio's door heel Europa op verschillende manieren samen aan innovatie, onderzoek, duurzame energie, klimaatadaptatie en transport. RVO helpt Nederlandse partijen in alle fasen van deelname in drie Interreg programma's: Europe, North Sea en North West Europe. De programma's worden in deze rapportage afzonderlijk beschreven.

Foto: Aamsveen (Nico Kloek)

IN HET KORT

Doel

Ontwikkeling en verbetering van beleidsinstrumenten voor regionale ontwikkeling met name de Structuurprogramma's

Doelgroep

Met name regionale of lokale overheden

Thema's

Nadruk op research en innovatie; CO₂ reductie; concurrentievermogen MKB; Milieu en grondstoffen

Omvang budget op projectniveau

Gemiddeld 1,2 miljoen euro

Rol RVO

Adviseert partijen op aanvraag-niveau; toetst of aanvragen passen bij Nederlands beleid

INTERREG Europe

Interreg Europe ondersteunt interregionale samenwerking door heel Europa. Het gaat om alle 27 lidstaten van de Europese Unie met Zwitserland en Noorwegen. Interreg Europe richt zich op verbetering van beleidsinstrumenten voor regionale ontwikkeling. Het programma cofinanciert projecten en platforms voor regionale of lokale overheden en andere partners. Hierop wisselen ze praktijkvoorbeelden en ideeën uit om hun beleidsinstrument(en) te verbeteren, op bijv. innovatie, duurzame mobiliteit of circulaire economie. Het programma 2021-2027 is in april 2022 van start gegaan. In december werden de eerste projecten onder voorwaarden goedgekeurd. Naast het projectenbudget van € 334 mln is er ook budget voor de policy learning platforms (kennisuitwisseling). Dat blijft hier buiten beschouwing. Het programmabudget bedraagt €334 mln. Er zijn 72 projecten voorlopig goedgekeurd (€104 mln). Nederland is leadpartner voor 4 projecten en neemt deel in 18 projecten. Daarmee gaat € 4,7 mln. Naar Nederlandse partners.

2021-2027

Totaal toegewezen
subsidie x miljoen euro

334

EU-breed

4,7

Nederland

Totaal projecten
goedgekeurd

72

EU-breed

Totaal projecten NL

18

als partner

als leadpartner

Subsidiepercentages

85% voor publieke partners, 75% voor private partners

Co financiering door ministeries

Nee

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Uitwisselen praktijkvoorbeelden en ideeën, kennis en ervaring

Soort calls

1 call per jaar, full proposal

Praktijkvoorbeeld

UNLOCK

Unlocking Green Hydrogen Economy for SMEs in European Regions

Budget: € 2.058.331 (€ 1.633.264 ERDF)

Projectduur: 2023 – 2027

Partners: 9 partners, waarvan twee Nederlands: Hanze Hogeschool (leadpartner) en de provincie Fryslân. Samen met partners uit Italië, Polen, Portugal, Spanje en Zweden.

Doel: Verschillende regio's in Europa werken aan het ontwikkelen van een regionale groene waterstof economie, de zogenaamde Hydrogen Valleys. Tot nu toe zijn de betrokken spelers daarin meestal grote bedrijven en overheidspartijen. Dit project wil de kansen voor lokale MKB-bedrijven in deze nieuwe energie-omgeving in kaart brengen, goede voorbeelden delen en de beleidsmakers helpen met het ondersteunen van de MKB om kansen in de transitie naar een groene waterstof economie te benutten.

Verwachte resultaten: Er wordt gewerkt aan het Operationeel Programma Noord Nederland (OP-Noord). Na afloop van dit project hebben de partners ideeën gegenereerd over het aanhaken van het MKB aan grote innovators en innovatie-opgaven op het gebied van waterstof. Dit kan resulteren in financiële instrumenten of kennisopbouw, nieuwe regelgeving of verbetering van het vestigingsklimaat voor MKB.

Praktijkvoorbeeld

Tourism in Balance

Beleidsstema: Duurzame mobiliteit in Toerisme

Budget: € 2.127.851 (€ 1.678.050 ERDF)

Projectduur: 2023 – 2027

Partners: 7 partners, waarvan twee Nederlands: Breda University of Applied Sciences (BUAS, leadpartner) en metropoolregio Amsterdam. Samen met partners uit Italië, Polen, Estland, Spanje en Roemenië.

Doel: Na twee jaar COVID wordt het toerisme in Europa weer opgebouwd. De project-partners in dit project willen leren van het verleden, waar overtoerisme en concentratie van toeristen tot grote problemen met mobiliteit en leefbaarheid in de steden leidde. Dit project gaat goede voorbeelden uitwisselen, zoals datagedreven beleidsinterventies. De steden Amsterdam, Tallinn, Rome, Krakow, Brasov en de regio Andalusië slaan hiervoor de handen ineen.

Verwachte resultaten: De aangesloten steden en regio's willen inzetten op het verspreiden van toeristen over een grotere regio dan alleen de binnenstad van de steden. Er wordt gewerkt aan de Strategische Agenda Toerisme in de Metropool Regio 2025. De Metropoolregio Amsterdam gaat experimenteren met innovatieve interventies om bezoekers meer te spreiden over de regio, om daarmee mobiliteitsproblemen te verminderen en de leefomgeving te verbeteren.

IN HET KORT

Doel

Stimuleren van innovatie en duurzame groei in de Noordzeeregio

Doelgroep

Overheden (Rijk, provincie, gemeente, waterschap), kennisinstellingen, bedrijven, ontwikkelingsmaatschappijen, non-profit organisaties

Thema's

Versterken economische groei van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie | Vergroenen economie | Efficiënte omgang met hulpbronnen: energietransitie en circulaire economie | Klimaat-adaptatie en verantwoord beheer North Sea gebieden | Aanpassingen aan klimaatverandering en behoud en bescherming van het milieu | Duurzaam vervoer | personen en vracht

Omvang budget op projectniveau

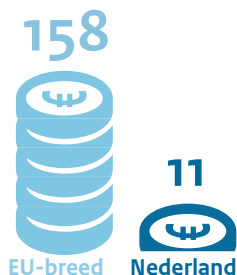
Gemiddeld 2 miljoen euro

INTERREG North Sea

North Sea is een transnationaal programma. Het programma richt zich op de samenwerking van verschillende partijen uit 7 verschillende landen rond de Noordzee. De algemene doelstelling van North Sea is het stimuleren van innovatie en duurzame economische groei in de Noordzeeregio. Daartoe kan subsidie verleend worden voor innovatie, groene transitie, bestrijden van klimaatverandering en beter bestuur. Het programma 2021-2027 omvat heel Nederland, dus ook de zuidelijke provincies. Het is in januari 2022 van start gegaan, en ondertussen zijn de eerste projecten goed goedgekeurd. Het programmabudget bedraagt €158 mln. Er zijn 17 projecten goedgekeurd (€46 mln). Nederland is leadpartner voor 7 projecten en neemt deel in 15 projecten. Daarmee gaat € 11 mln. naar Nederlandse partners.

2021 t/m 2027

Totaal toegewezen subsidie x miljoen euro

Totaal projecten goedgekeurd

Totaal projecten NL

Rol RVO

Adviseert partijen op aanvraagniveau (inhoudelijk en organisatorisch); helpt met partners zoeken; toetst of aanvragen passen bij Nederlands beleid

Subsidiepercentages

Max 50%

Co financiering door ministeries

Nee

Samenwerking

Samenwerking met tenminste 2 andere landen

Soort projecten

Onderzoek, ontwikkeling, demonstratie en pilot projecten; uitrol/ implementatie

Soort calls

2 calls voor projectvoorstellen per jaar. Projectindiening in twee stappen (uiting van interesse en daarna een volledige indiening).

Praktijkvoorbeeld

Connected River

Beleidsthema: Innovatie, gezondheid – veiligheid – leefomgeving

Budget: € 5.048.192 (€ 3.028.915 ERDF)

Projectduur: Januari 2023 – 2026

Partners: 12 partners, waarvan 4 Nederlands: Rijkswaterstaat (leadpartner), PortPay, Gemeente Nijmegen en InnoValor Advies. Samen met partners uit België, Duitsland, Zweden, Noorwegen en Frankrijk.

Doel: Door stedelijke, commerciële en recreatieve ontwikkelingen wordt het steeds drukker op de waterwegen in de Noordzee regio. Dit resulteert in conflicterend gebruik, ongelukken en vervuiling. Het Connected River project wil door het opzetten van multi-stakeholder systemen betere diensten leveren die de veiligheid, toegang en leefbaarheid van waterwegen garanderen.

Verwachte resultaten: Connected River brengt partners en stakeholders samen in 3 pilots in 6 gebieden. Deze pilots zijn gericht op het creëren van multi-stakeholder ecosystemen voor innovatie, toepassing van gebruiksgerichte innovaties en een versnelling van het gebruik van digitale oplossingen. Op basis van de lessen uit deze pilots wordt er een roadmap gemaakt om de ontwikkelde 'Flow Forward' aanpak op te nemen in de innovatiestrategieën van de partners.

Praktijkvoorbeeld

ShareDiMobiHub

Shared and Digital Mobility Hubs

Beleidsthema: Duurzame mobiliteit

Budget: € 5.277.385 (€ 2.867.000 ERDF)

Projectduur: 2022 – 2025

Partners: 13 partners, waarvan 4 Nederlands: Provincie Utrecht (leadpartner), gemeente Amsterdam, gemeente Rotterdam, hogeschool Utrecht. Samen met partners uit Noorwegen, Denemarken en België.

Doel: Het verbeteren van multi-modale toegankelijkheid van steden door het introduceren en opschalen van deelmobiliteit hubs in steden.

Verwachte resultaten: ShareDiMobiHub introduceert deelmobiliteit hubs in Rotterdam, Leuven en de Vestfold en Telemark regio. Ook wordt in dit project de integratie van hubs met publiek vervoer en het betrekken van verschillende doelgroepen getest. In de metropool regio Amsterdam wordt het aandeel deelmobiliteit hubs opgeschaald. Ook worden er plannen gemaakt om deelmobiliteit te integreren met Mobility as a Service in Amsterdam, Leuven en provincie Utrecht. Op basis van deze ervaringen wordt een strategie gemaakt voor verdere uitrol in de Noordzee regio.

INTERREG North West Europe

IN HET KORT

Doel

Verhoging (sociale) innovatiecapaciteit van het mkb, bevordering van de circulaire economie en duurzame productiemethoden. Daarnaast promotie duurzaam, transport om CO₂-uitstoot te verlagen

Doelgroep

Overheden (Rijk, provincie, gemeente, waterschap) kennisinstellingen, bedrijven, ontwikkelingsmaatschappijen, non-profit-instellingen

Thema's

klimaat en milieu; energietransitie; grondstoffen efficiëntie (CE); innovatie; inclusieve samenleving

Omvang budget op projectniveau

Ca. 4 miljoen euro

Rol RVO

Adviseert partijen op aanvraag-niveau (inhoudelijk en organisatorisch); helpt met partners zoeken; toetst of aanvragen passen bij Nederlands beleid

Interreg North West Europe (NWE) is een transnationaal programma. Het richt zich op deelname van partijen uit 6 landen. Ook partijen uit Zwitserland (geen lid van de Europese Unie) kunnen meedoen. Het doel van Interreg Noord-West Europa 2021-2027 is het bevorderen van een groene, slimme en rechtvaardige transitie voor alle NWE-gebieden. Daarnaast wil de EU met NWE een evenwichtige ontwikkeling ondersteunen en alle regio's veerkrachtiger maken. Daarom behoren ook innovatie en een inclusieve samenleving tot de prioriteiten. Onder die laatste vallen toegang tot de arbeidsmarkt en de gezondheidszorg, alsmede cultuur en duurzaam toerisme. Het programma 2021-2027 is in maart 2022 van start gegaan. Voortaan valt heel Nederland onder het programma, ook de 3 noordelijke provincies. In 2022 werden 36 projecten voorlopig goedgekeurd, die mogen hun project verder ontwikkelen. In 2023 wordt definitief over deze voorstellen besloten. De praktijkvoorbeelden zijn een illustratie uit die voorlopig goedgekeurde projecten. Het programmabudget bedraagt €287 mln. Er zijn nog geen projecten definitief goedgekeurd.

2021 t/m 2027

Totaal toegewezen
subsidie x miljoen euro

EU-breed

Totaal projecten
goedgekeurd

Er werden in 2022 36 projecten
voorlopig goedgekeurd

EU-breed

Subsidiepercentages

Max 60%

Co financiering door ministeries

Nee

Samenwerking

Samenwerking met tenminste
2 andere landen

Soort projecten

Onderzoek, ontwikkeling, demonstratie
en pilot projecten; uitrol/ implementatie

Soort calls

2 calls voor projectvoorstellen per jaar.
Projectindiening in twee stappen (uiting
van interesse en daarna een volledige
indiening)

Praktijkvoorbeeld

Resiriver Resilient Rivers

Beleidsthema: Klimaatadaptatie

Budget: € 9.477.157 (€ 5.686.294 ERDF)

Projectduur: 2023 - 2028

Partners: 11 partners, waarvan 3 Nederlands: Rijkswaterstaat (leadpartner), gemeente Dordrecht, HAN. Samen met partners uit Frankrijk, Duitsland, België en Ierland.

Doel: Riviersystemen klimaatbestendig maken door het opschalen van nature based solutions in riviersystemen en deze oplossing onderdeel te maken van de reguliere uitvoeringsprocessen.

Verwachte resultaten: Resiriver verzamelt beschikbare kennis vanuit eerdere grootschalige nature based solutions pilots in de Rijn, Maas, Weser, Leie, Dromore en Wantij. Ook wordt in het project deze verzamelde kennis overgedragen via trainingen aan onder andere lokale, regionale en nationale overheden en leveranciers van infra. Ook wordt deze kennis opgenomen in actieplannen, richtlijnen en beleid.

Praktijkvoorbeeld

Decarb-Pro CO₂ emissie vermindering in publieke inkoop

Beleidsthema: Innovatie (publieke inkoop)

Budget: € 5.836.418 (€ 3.501.851 ERDF)

Projectduur: 2023 - 2027

Partners: 12 partners, waarvan 4 Nederlands: Klimaatverbond Nederland (leadpartner), Gemeente Amsterdam, Stichting HIER Klimaatbureau, Arnhem-Nijmegen Green Metropolitan Regio

Doel: CO₂ vermindering in inkoop door lokale overheden in de infrastructuur, bouw en energie sector

Verwachte resultaten: Decarb-Pro ontwikkelteen strategische werkwijze voor CO₂ beprijzing in publieke inkoop. Deze werkwijze wordt getest en gevalideerd in 3 pilot inkoop projecten in de infrastructuur, bouw en energie sector. Deze pilots dienen als showcases voor andere lokale overheden in de regio. Ook worden training programma's opgezet om daarmee capaciteit op te bouwen binnen lokale overheden om met deze instrumenten te werken.

LIFE

LIFE is het financieringsinstrument voor het Europese natuur-, milieu-, energie- en klimaatbeleid. 2022 is het tweede jaar van de programmaperiode 2021-2027. Het LIFE-programma ondersteunt projecten op het gebied van natuur en biodiversiteit, circulaire economie, bescherming en verbetering van lucht- bodem- en waterkwaliteit en klimaatmitigatie- en adaptatie. Vanaf 2021 is er een nieuw deelprogramma binnen het LIFE-programma opengesteld om de overgang naar schone en duurzame energie te ondersteunen.

Call 2022

De tweede openstelling van de nieuwe programmaperiode vond plaats in mei 2022. In totaal zijn er EU-breed 168 projecten ingediend, met deelname van in totaal 58 Nederlandse partners, waarvan 6 projecten met een Nederlandse penvoerder.

Rapportage Call 2021

De resultaten van de Call 2022 zijn nog niet bekend. In deze rapportage geven we een terugblik op de call uit 2021 waarvan de resultaten in de loop van 2022 bekend zijn geworden. Voor de call 2021 is er € 16,6 miljoen financiering voor de Nederlandse deelnemers van 15 nieuwe projecten toegekend binnen de onderdelen milieu en klimaat van het LIFE programma. Dit is exclusief de subsidies uit het nieuwe deelprogramma voor schone en duurzame energietransitie en het natuurprogramma waar nog eens respectievelijk € 2,6 miljoen en € 1,9 miljoen aan Nederlandse partijen is verstrekt. Bovendien hebben nog vijf Nederlandse NGO's een bijdrage in de bureaunkosten ontvangen van ieder circa € 0,7 miljoen. In totaal is EU breed voor € 380 miljoen toegewezen aan 168 projecten.

In de rapportage zijn de resultaten opgenomen van de LIFE deelprogramma's die specifiek raken aan de beleidsvelden van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

IN HET KORT

Doel

Bijdragen aan het Europese natuur-, milieu- en klimaatbeleid

Doelgroep

Overheden, non-profit instellingen; bedrijven; kennisinstellingen

Thema's

Klimaat (tegengaan van klimaat-verandering of anticiperen op gevolgen veranderende Klimaat) en milieu (bv circulaire economie; natuurbescherming). Vanaf 2021 hernieuwbare energie

Omvang budget op projectniveau

Gemiddeld 1,5 miljoen euro (varieert van 350.000 tot 8 miljoen euro)

RoI RVO

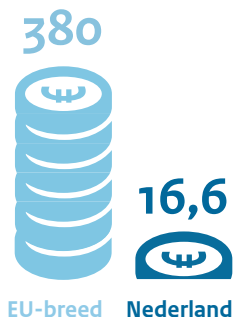
Adviseert partijen op aanvraagniveau

LIFE

LIFE is het financieringsinstrument voor het Europese natuur-, milieu-, energie- en klimaatbeleid. 2022 is het tweede jaar van de programmaperiode 2021-2027. Het LIFE-programma ondersteunt projecten op het gebied van natuur en biodiversiteit, circulaire economie, bescherming en verbetering van lucht-, bodem- en waterkwaliteit en klimaatmitigatie- en adaptatie. Vanaf 2021 is er een nieuw deelprogramma binnen het LIFE-programma opgesteld om de overgang naar schone en duurzame energie te ondersteunen.

2021 t/m 2027

Totaal toegewezen subsidie x miljoen euro

Totaal projecten goedgekeurd

Totaal projecten NL

Subsidiepercentages

Een LIFE-subsidie kan tot 55% (klimaat en milieu) en 60% (natuur) bijdragen aan de financiering van het project; voor prioritaire soorten onder natuur 75%

Co financiering door ministeries

Niet verplicht

Samenwerking

Grensoverschrijdende samenwerking is niet verplicht

Soort projecten

Demonstratie projecten, pilot projecten, uitwisselen van best practices en projecten ter informatieverbreiding en bewustwording

Soort calls

Traditioneel (gericht op een specifiek probleem) en Integraal (voor complexe projecten op basis van een integraal en strategisch plan)

Praktijkvoorbeelden

LIFE Cicle

Budget: € 3,6 miljoen, waarvan € 2,0 miljoen LIFE subsidie.

Start/eind project: augustus 2022 – april 2025.

Doel project: het gaat bij LIFE CICLE om de verduurzaming van het openbaar vervoer. Een gebruikte bus wordt omgebouwd naar een bus met aandrijving door een waterstofmotor of door een elektrische motor. De bus wordt vervolgens ingezet op een bestaande lijndienst, namelijk die van Leiden naar Lisse via Katwijk en Noordwijk. Het bijzondere aan deze lijn is dat die langs een Natura 2000 gebied loopt. Het is de eerste demonstratie van het concept van een circulaire bus die ingezet wordt op een lijndienst in Europa. De banden en de stoelen van de bus worden gemaakt van gerecycled materiaal. De bushokjes langs de route worden circulair ontworpen en gemaakt. Gedurende het project wordt de aanpak herhaald in 's-Hertogenbosch, en later ook in Italië en Kroatië, steeds in de nabijheid van Natura 2000 gebieden.

Verwacht resultaat: reductie CO₂-emissie, reductie van fijnstof en NO_x en gebruik van gerecycled rubber, gerecyclede stoelen en circulaire bushokjes.

Consortium coördinator: ARRIVA Personenvervoer Nederland BV, met partners uit Italië en Kroatië.

LIFE CET POLICY ENSMOV-PLUS

Budget: € 2,1 miljoen waarvan € 2,0 miljoen LIFE subsidie. Budget voor Nederland: € 0,14 miljoen.

Start/eind project: december 2022 – november 2025.

Doel project: Het LIFE ENSMOV-Plus is een project uit het nieuwe subprogramma van LIFE: CET, Clean Energy Transition. CET betreft niet-technologische maar organisatorische projecten die de energietransitie bevorderen. Europese samenwerking in CET is vaak verplicht. In ENSMOV werken 14 publieke organisaties uit 11 landen samen om de implementatie van artikel 7 van het Energy Efficiency Directive te verbeteren. Artikel 7 betreft de verplichting voor EU-landen om de energie-efficiëntie jaarlijks te verbeteren. Voor de essentiële elementen uit artikel 7 worden thematische workshops georganiseerd, voornamelijk om ervaringen uit te wisselen, knelpunten op te lossen en van elkaar te leren. Onderwerpen zijn onder meer: ontwerp van energie-efficiëntiebeleid, monitoring, oplossingen om knelpunten weg te nemen. Op die manier wordt bereikt dat de kwaliteit van het beleid verbetert en daarmee de implementatie c.q. energietransitie wordt bevorderd. Een belangrijk hulpmiddel is de upgrade van het openbare ENSMOV-platform voor de uitwisseling van informatie en ervaringen met betrekking tot artikel 7 van de EED. Ook andere (lokale) overheden en organisaties kunnen daar gebruik van maken.

Verwacht resultaat: 150 organisaties, waarvan minimaal 45 overheid, hebben hun energiebeleid en aanpak verbeterd.

Consortium coördinator: Stichting Institute for European Energy and Climate, Amsterdam.

Meer informatie

CEF Transport

www.rvo.nl/cef-transport
rvotent@rvo.nl

Lambert Smeets
lambert.smeets@rvo.nl
+ 31 (0)6 3062 7061

Louisa Benk
louisa.benk@rvo.nl
+31 (0) 0621912157

Ben van der Erve
ben.vandererve@rvo.nl
+31 (0)6 1531 3460

HORIZON EUROPE

www.rvo.nl/horizon-europe
horizon.cluster5@rvo.nl
horizon.cluster6@rvo.nl

KLIMAAT, MILIEU & CIRCULAIRE
ECONOMIE

Corinne van Voorden
corinne.vanvoorden@rvo.nl
+31 (0)6 5093 9714

Alexander van Dorssen
alexander.vandorssen@rvo.nl
+31 (0)6 1350 7137

TRANSPORT
Fatma Saqli
fatma.sacli@rvo.nl
+31 (0)6 1145 5786

INTERREG

www.rvo.nl/interreg
interreg@rvo.nl

EUROPE:
www.interregeurope.eu
Machtelijn Brummel
machtelijn.brummel@rvo.nl
+ 31 (0)6 1587 3753

NORTH SEA REGION:
www.northsearegion.eu
Albin Hunia
albin.hunia@rvo.nl
+31 (0)6 5240 1575

NORTH WEST EUROPE:
www.nweurope.eu
Gé Huismans
ge.huismans@rvo.nl
+31 (0)6 5337 4625

Esther Veenendaal
esther.veenendaal@rvo.nl
+31 (0)6 5089 1510
Diede Streng
diede.streng@rvo.nl
+31 (0)6 2191 5342

LIFE

www.rvo.nl/life
life@rvo.nl

Astrid Hamer
natuur en biodiversiteit/circulaire
economie, klimaatadaptatie
+ 31 (0)6 1126 3600

John Heynen
milieutechnologie/
grondstofefficiency/circulaire
economie, klimaatmitigatie
+ 31 (0)6 1589 7671

Teun Bolder
milieutechnologie/
grondstofefficiency/circulaire
economie, klimaatmitigatie, energie
+ 31 (0)6 5392 8613

Rogier Vogelijn
natuur en biodiversiteit/
klimaatadaptatie
+ 31 (0)6 3196 6318

Els Walburg
algemene vragen
+ 31 (0)6 1462 0370

Dit is een publicatie van:
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Graadt van Roggenweg 200
3531 AH Utrecht
T +31 (0)88 042 42 42

E klantcontact@rvo.nl
www.rvo.nl

April 2023
Publicatienummer: RVO-079-2023/BR-DUZA

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld kan Rijksdienst voor Ondernemend Nederland geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

